

УКРАЇНСЬКА ВІЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК

Джерела до Історії Українців Канади

Ч. II.

Редактор: Михайло Г. Марунчак

ПРО ВІЛЬНІ ЗЕМЛІ

написав

Д-Р ОСИП ОЛЕСЬКІВ

1975

ВІННІПЕГ

КАНАДА

**ДЖЕРЕЛА
ДО ІСТОРІЇ УКРАЇНЦІВ
КАНАДИ**

**SOURCES
FOR THE HISTORY
OF UKRAINIANS IN
CANADA**

II

UKRAINIAN FREE ACADEMY OF SCIENCES
Sources for the History of Ukrainians in Canada

Vol. II

Editor: M. H. Marunchak

FREE LANDS

by

JOSEPH OLESKOW

(Osyp Oleskiw)

1975

WINNIPEG

CANADA

УКРАЇНСЬКА ВІЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК
Джерела до Історії Українців Канади

Ч. II.

Редактор: Михайло Г. Марунчак

ПРО ВІЛЬНІ ЗЕМЛІ

написав

Д-Р ОСИП ОЛЕСЬКІВ

diasporiana.org.ua

1975

Перевиданням праці “Про
вільні землі” відмічуємо
115-річчя від дня народжен-
ня Автора та 80-ліття появи
цієї праці у Львові.

Редакція.

1860 — 1903
Д-р Осип Олеськів

Осип Олеськів - людина візії

Започаткована безперервна еміграція українців до Канади двома небилівцями, а саме Василем Ілиняком та Іваном Пилиповим в 1891 році, не розвинулась до якихось більших розмірів. В перших роках вони неначе потонули в канадському морі. Те саме сталося з тими першими ластівками, які прибули сюди перед Пилиповим та Ілиняком.

Великого розмаху надав українській іміграції до Канади щойно д-р Осип Олеськів. Підійшов він до еміграційних проблем надзвичайно серйозно і переводив він цей виїзд на поселення планово та з певною візією українського майбутнього в Канаді.

Найперше він знявся докладними студіями цієї країни, зразу в теоретичній площині, прослідив суспільно-економічні стосунки в Канаді, її ґрунти, а згодом відбув студійну три-місячну поїздку по Канаді, щоб щойно після неї, повернувшись до Львова, взятися за організування планової еміграції до Канади. Йдучи по такій лінії, він зорганізував Еміграційний комітет у Львові, якого завданням було спільно з ним кермувати еміграцією до Канади, а в дальшій стадії поселювання українців за морем, за почином Олеськова зорганізовано фінансову установу, яка мала зайнятися викупом ґрунтів тих, що виїздили за море. В той спосіб д-р Олеськів хотів забезпечити, щоб українські ґрунти були перепродувані в українські селянські руки.

Багато причинився д-р Олеськів до посилення української еміграції до Канади своїми писаннями. Крім того, що він писав про еміграцію взагалі в різних часописах, він видав три книжечки про еміграцію до Канади; найперше в українській мові, накладом Товариства "Просвіти", наступну, як видання Общества ім. Михайла Качковського (тогочасне москвофільське середовище) й одну в польській мові і накладом власним. Зробив він це на те, що цими трьома шляхами дійти до умів і сердець української тогочасної спільноти. Крім національного табору, який мав вплив передусім в Східній Галичині, існувала течія москвофільська, під впливом якої була в тому часі майже ціла Лемківщина. Для багатьох українців того часу треба було писати також польською мовою.

Перша брошура "Про вільні землі", яка появилася в 1895 р. написана на прохання Матірнього Товариства "Просвіта" у Львові. Її саме перевидаємо та передаємо в руки читачів. З цієї праці читачі довідаються про ті суспільні лиха, які переживав український народ на рідній західній землі, а зокрема про так звану "бразилійську гарячку" а з тим і трагедію тих, які туди

виїжджали і врешті про те, що називав Олеськів “вільними землями” в Канаді та його візію українського поселення в цій країні.

Щоб охоронити українські маси від здирства без огляду на те, до яких вони культурно-громадських середовищ не належали б, він повернувшись з Канади та перевівши різні організаційні кроки підготовки до еміграції до Канади, пише 66 сторінкову брошуру під наголовком “О Еміграції”, яку саме видає Общество М. Качковського під редакцією Богдана А. Дідицького у Львові в грудні 1895 р. Як знаємо з інших писань, переклад Дідицького не вдоволив О. Олеськова, але праця ця звернула еміграцію лемків в корисному напрямі. Центральний Віділ Общества повністю підтримав міркування та ствердження О. Олеськова своєю окремою відозвою, яка появилася одночасно зі згаданою брошурою.

Звернувся О. Олеськів також до тих українців, які не могли читати по українському. Їм він підготував брошуру на 48 сторінках п.н. “Рольніцтво за океанем а пшеседльна еміграція”, в польській мові. З датою 1895 р. вона появилася в Жовкві у Видавництві оо. Василян. Писана вона в Карльсбаді, з датою 6 серпня 1896.

Д-р Осип Олеськів не жалів сил, енергії та власних фондів, щоб тільки спрямувати русло української еміграції до країни, в якій він бачив для своїх земляків світле майбутнє. Після появи саме цих писань О. Олеськова почалася до Канади масова еміграція зі західних земель України та Буковини. Тільки в 1896 р. приїхало до Канади більше українських поселенців, як за всі роки до цього часу. Масовість виїзду до Канади перейшла сподівання самих організаторів. Написана, вірна й авторитетна інформація зробила своє. Майже кожний з українських піонерів, що приїхав до Канади в тих часах, знав про д-ра Олеськова та його інформативні праці про Канаду. Це наглядно видно зі споминів численних піонерів. В піонерських споминах згадується д-ра Олеськова, як “Батька української іміграції до Канади”. Це не перебільшена назва. Таким д-р Осип Олеськів був. Він не працював для провізії чи ренумерації, бо був він великим ідейником.

В описах українських поселенців в Канаді д-р Осип Олеськів не жалів їм докорів і доброзичливої критики, але при цьому він завжди бачив перед ними велике майбутнє.

При підсумках своєї праці після повороту з Канади він з повною надійністю пише: “Все вказує на те, що наші колоністи до кількох літ дібуться добробуту, але тепер, серед тяжкої по-

VIII

чаткової праці, занедбались так, що під верствою бруду не виглядають на образ і подобиє боже”... .

Цю візію майбутнього для українських поселень в Канаді він висловлював в пізніших працях, як “Еволюція селянських господарств в Східній Галичині 1848-1898”, де він писав:

“За океаном, на американському Нордвесті, де є нагода порівнювати всі нації коло робіт, на фармі, галицькі (цебто українські — М.Г.М.) колоністи просто імпонують старанністю при управі рілі... Там їхня світла будучність”... .

Належав Олеськів до так званого поступового покоління, яке в тому часі гуртувалось довкола Івана Франка, який в свій час був навіть виявив охоту виїхати на короткий час на відвідини до Канади. Свій ідеалізм виявив Олеськів в довголітній безкорисній праці. Його листування, яке збереглося в іміграційних архівах Канади, говорить наглядно про ці великі філантропійні прикмети Олеськова. А листувався він в справах українського поселення до Канади з такими історичними постатями Канади, як Чарлс Таппер, Г. Г. Смит, Т. Мейн Дейлі, Сер Гю Джан Мекдоналд, Лорд Стратскона, Клифорд Сифтон та інші.

В листуванні виступав д-р Олеськів як гідний репрезентант українських селянських мас та української справи. Він бачив українського поселенця в Канаді господарем канадського степу, співгромадянином Канади. Українське поселення він розумів як українські колонії в Канаді, які мали зберегти українські поселення як культурну одиницю Канади, в них він бачив громадян продуцентів а не асиміляторських консументів. Тому планував д-р Олеськів для поселенців церкви, школи, освітні організації тощо. Така поселенча розв'язка сильно допомагала українській іміграції в Канаді. Вона давала поселенцеві почуття певности і гідности та візії великого майбутнього. Все це разом спричинило великий ексодус українського селянства до Канади, бо тільки до Першої світової війни за неповних два десятка років прибуло до Канади около двісті тисяч українців.

* * *

Осип Олеськів народився 28 вересня 1860 р. в селі Скварява Нова, Жовківського повіту, де його батько був священиком. В 1878 р. він закінчив Академічну гімназію у Львові, а опісля студював на Львівському університеті географію, природознавство та хімію. Зо Львова згодом переїхав до Німеччини і в Ерфурті закінчив студії докторатом.

В ранній молодості він познакомився з Іваном Франком і під його впливом він зблизився до народних мас. Він їздив з І. Фран-

ком в Карпати. Франко студіював український фолкльор а Олесків українські ґрунти. Своїм коштом Олесків заложив приватну каменярську школу в Прошовій в Тернопільщині та підтримував її існування своїми власними фондами.

Основним званням Олескова було учителювання. В початках працював він в Рільничій Школі в Дублянах коло Львова а пізніше в учительському семінарі у Львові. Згодом став директором учительського семінаря в Сокалі. Там постигла його передчасна смерть в дні 18 жовтня 1903 р. Його тлінні останки похоронено на Личаківському цвинтарі у Львові.

* * *

Збереглось дещо з родинних споминів про О. Олескова. Їх написала його дочка Софія Федорчак, яка була уже в 20-их роках директоркою Школи Українського Педагогічного Товариства ім. Бориса Грінченка у Львові. Між іншим, вона пише про свого батька та свій родинний дім так:

“Тямлю, як в нашій хаті у Львові, при вул. Голубій 11А, з’являлися кожного дня емігранти-селяни, щоби порадитися, як їхати до Канади. Батько давав всім поучення і ради на дорогу...”.

“Тямлю лица наших свояків і знайомих, що знову не могли зрозуміти, пощо батько стягає в хату селян, тратить час а нічого з того нема... Довгі роки був наш дім під знаком Америки-Канади”.

Таким філантропом був д-р Осип Олесків, якому від дня його народження проминуло 115 років в 1975 р. Щоб вшанувати цю дату та пригадати заслуги Батька українського поселення в Канаді українській спільноті в діяспорі, випускаємо з цієї нагоди його першу працю про еміграцію до Канади “Про Вільні Землі”.

Джерела: Нестор Дмитрів, “Тимко Гаврилюк”, Видання “Свободи”, Мавнт Кармел, 1899.

М.В.: “Українець про Канаду в році 1895”, Календар “Канадійського Українця” на 1928 р., стор. 83-87, Вінніпег, 1928,

А. Господин: “В шістдесяту річницю смерти проф. Осипа Олескова”, “Канадійський Фармер” з дати 21 січня 1963 р.

Андрій Господин: “Задум Івана Франка їхати до Америки”, “Український Голос” ч. 18, 1966.

Михайло Г. Марунчак: “Історія Українців Канади”, розділ “Д-р Олесків промотором масового пореселення українців до Канади”, стор. 31-44, Видання УВАН, Вінніпег, 1968,

Vladimir J. Kaye: “Early Ukrainian Settlers in Canada 1895-1900”, Toronto, 1964, зокрема перша частина цієї праці п.н. “Dr. Josef Oleskow’s Role in the Settlement of the Canadian Northwest” стор. 3-102.

Михайло Г. Марунчак

„ПРО ВОЛЪННІ ЗЕМЛѢ”

написавъ

Д-ръ Іосифъ Олеськовъ.

Коштомъ и заходомъ Товариства „Просвѣта”

ЛВѢВЪ, 1895.

Зъ друкариѣ Наукового товариства имени Шевченка
вѣдъ зарядомъ К. Беднарского

Чи вже рідна земля не виживить насъ?

По цѣломъ краю зриває ся пародъ опускати рідну землю, щоби шукати долъ въ незнаомъ краю на другомъ кінци свѣта, где лѣто въ Рѣздво, а безснѣжна зима въ самій нашій жнива припадає. Въ староствахъ чекають люде цѣлыми громадами, просячи о пашпорты, — трафіки по мѣсточкахъ торгують мѣстцями тыжднево по кѣлькасоть здр. за штемилъ пашпортовѣ, а у адвокатѣвъ не зачинають ся дверѣ за людьми, що просять о выробленє пашпорту, котрый взбороняють ся давати староства. Не помагають иѣчого представленя урядникѣвъ, священникѣвъ, дѣдичѣвъ; — та тѣлько доливають оливы до огню. Натомѣсть найглупша и найдикша вѣсть, пѣдсунена агентомъ, що осьь то архикнязь бл. п. Ругольфъ або архикнягиня Стефанія закладають для вѣрного руского народу колоніи въ Бразиліи, на котрій треба чимъ скорше ити, бо и такъ пѣзвѣйше мазибы людей тамтуда насильно переселяти. — такі вѣсти знаходять вѣру у народа и пѣдсычуютъ горячку еміграційну.

На шалъ нема лѣкарства, якъ чиста, зимна правда. Во всѣхъ представленяхъ противъ еміграціи люде чули, що интелігенція або не понимала цѣлои нужды матеріальной сельского господаря або сама точныхъ вѣдомостей

о Бразиліи не мала, або (якъ дѣдичѣ) встримувала еміграцію ббльше зъ обавы о утрату робѣтника. якъ збъ взгляду на долю господарску.

Яка нужда у насъ по селахъ; кблько терпѣня, высилкбвъ, страху передъ непевнымъ завтра, перебуде загаль сельскаго люду. нѣмъ дотягне до жнивъ — се вбдчувае лише самъ нарбдъ а знають по троха лише тѣ. що близько, дуже близько зъ нимъ живуть. Середь мѣскои рускаи интелігенціи графляють ся ще и такѣ, що дивлять ся на людь черезъ окономскѣ окуляры и вся нужда селянь естъ у нихъ єдино наслѣдкомъ „лѣнивства господаря“.

Для интелігенціи треба ставъ матеріальнѣ сельства представити въ цифрахъ. Отожь въ Галичинѣ на звыжъ пять мѣлонбвъ сельскаи людности естъ грунтбвъ нетабулярныхъ всего 4.758.730 гектарбвъ*). Въ томъ мѣстятъ ся рблѣ, сѣножатѣ, огороды, лѣсы громадскѣ, але такожь и мочарѣ, неужитки, мѣсца вбдъ будбвлями. Коли вбдкинено — землю непродуктивну, до котрой зачисляемо неужитки, мочарѣ, мѣсца будбвляни, по чести лѣсы громадскѣ, зъ котрыхъ громады хбсна не тягвуть, часть пасовискъ, що повиннѣ были бути вписанѣ подъ рубрикою неужиткбвъ, сѣножати, котрыхъ не косить ся, або котрѣ дають сѣно здале на подстѣлку; дальше, коли вбдкинено грунта ерекціональнѣ (священничѣ) и тыхъ богачѣвъ, котрыхъ поствлбсти ббльше надъ 20 моргбвъ выносять; то зъ повысшои сумы лишитъ ся для самои масы народа мало що ббльше якъ 3 мѣлоны гектарбвъ. Се значить, що родина господарска, зъ пяти душъ зложена, має п е р е

*) Гектаръ рбвнае ся около сѣмъ чвертей морга.

свѣчно около три гектары ґрунту. Щобъ знати кѣлько рѣдина зъ пяти душъ зложена має доходу зъ такого ґрунту погляньмо на цифру пересѣчныхъ уроджаѣвъ въ послѣдпомъ десятилѣттю.

Не узглядняемо того, що шеста часть ґрунтѣвъ селянськихъ лежить толокою и беремо за пѣдставу рахунку, буцѣмто цѣла просторонь ґрунтѣвъ, отжежь навѣтъ и сѣнжати и мало продуктивнїй пасовиска, була обсяяна найвартѣйшими плодами то есть бѣлымъ збѣжежѣмъ. У насъ въ Галичинѣ выносили пѣсля датъ статистичныхъ пересѣчнїй уроджаѣ пшеницѣ, жита, ячменю, вѣвса въ лѣтахъ 1882—1891 округло пѣвосма сотнара метричного т. в. 750 кїльоґрамѣвъ зъ гектара. Числячи селянске збѣже по 5 здр. за 100 кїльоґр., буде пересѣчна вартѣсть brutto цѣлои продукцїи зъ гектара: 37 здр. 50 кр. На родину зъ 5 душъ вартѣсть цѣлои продукцїи brutto выносила въ остатвѣмъ десятилѣттю $3 \times 37 \cdot 50$ здр. = 112 здр. 50 кр. Але господаревї плодѣвъ своѣѣ землѣ проѣсти не вѣльно.

На самъ засѣвъ потребує лишити на 3 гектары 6 кѣрцѣвъ збѣжа вартѣсти 30 здр.; податки, наемъ або утримане худѣбы робучои и инвентара мертвого вынесуть зъ 50 здр., — а остальхъ 32 здр. 50 кр. мѣгбы господарь изъ своєю роудиною, яко заплату за цѣлорѣчну пѣшу роботу коло ґрунту и процентъ вѣдъ вартѣсти своґо майна, ззужити на прожитокъ (ѣду, убране, опалѣ). Мѣгъ бы, кобы не потреба сплачувати довґѣвъ, кобы не асекурацїя, конкуренцїя до школы и церевви, пѣдтримоване будынкѣвъ господарскихъ, випадки въ рѣдинѣ полученїй зъ коштами (урѣдны, слабѣсть, вѣсѣле, смерть) таксы спадщины и многїй иншїй.

Кѣлькожь властиво лишає ся господареви осьжоморґовому, то значить по просту пересѣчному нашому

господаревн, на прожитокъ? Отъ пару риньскихъ на рѣкъ або якъ зѣйде ся кѣлька выдатковъ паразь, на примѣръ кажуть ставити паразь муровану церковь и школу, то не лишень нѣчого ся не лишить, але ще грубо задовжити ся треба. Въ тыхъ цифрахъ лежить ключъ не тѣлько до еміграціи, не тѣлько до зрозумѣня матеріального положеня нашего люду, але таки до порозумѣня положеня цѣлого народу. Оно таке: Що найкраще до на 100 всѣхъ рускихъ душъ въ Галичинѣ не має зъ чого жити якъ не заробить на обшарѣ двѣрскихнѣ.

Зарѣбки чимъ разъ стають рѣдшн, разъ що люда робучого нашпожило ся, по друге що панн а ще частѣйше подпанки безъ потреби спроваджують на живна людей постороннихъ, щобы своимъ докучити, и що обшары двѣрскн запровадили машини якъ паровн молотѣльнѣ, сѣвачки, жнивярки, котрн вѣдобрали людемъ зарѣбки. Цѣна роботы надзвычайно низька въ жаднѣмъ разѣ на повне утримане поодинокого чоловѣка а не то що родинн не выстарчить. Люде выгядають поспѣака зо двора, якъ якого спасителя, щобы бувъ ласкавѣ закликати на роботу, але щасте се: зарѣбити за день двѣ три шобетцѣ, а мѣсцями и часами ледво кѣлканайцять крейцарѣвѣ, лучить ся разъ або два разы на тыждень.

Отжежь такъ: о зарѣбокѣ трудпо, грунтъ дае тѣлько хѣспа, що дахъ надѣ головою и закрышку до борщю — тому люде тратять розумъ и рвуть ся до безглуздои еміграціи въ Бразилію.

Не можна мѣряти тыхъ поступковѣ, що чоловѣкѣ сповняе въ роспуцѣ мѣрою звычайною. Поки бувъ иншнй выхѣдъ, то народъ радивѣ собѣ розумно. До недавна мѣстцемъ прибѣжища для падмѣру людности були

Сполученій Держави въ півночній Америці. Тамъ вхали нашій люде на заробѣтки, працювали робѣ два або часами и довше а грошѣ слали сюда на господарство або зъ собою привозили. Въ Америці заробляли нашій люде пересѣчно по 2 злр. 50 кр. денно, тожь хотъ тамъ жите дороге, можна було прецѣвъ робѣтникови скромному, якъ нашъ, заощадити гроша. Поратувала та Америка насъ, богато господарствѣ очистило ся зъ довгѣвъ, богато зыскало капіталъ, необходимый до кожного подвигненія господарства. Але на нещастѣ тамъ ся заробки урвали. По выставѣ въ Чикаго въ роцѣ 1893 наставъ тамъ небувалый застой въ промыслѣ, станули фабрики, ограничено отжежь и выдобуване угля камѣнного, потребного въ фабрикахъ. И тамошній и нашій робѣтники, що були тамъ головно въ копальняхъ угля зайняті, стратили роботу. Нашій мусѣли вертати въ значной части, а и теперъ тамъ близько 800.000 робѣтника въ Сполученыхъ Станахъ безъ занятія, нема одже по що тамъ вхати. По такой кризѣ промыслъ тамъ не скоро оживить ся.

Щожь теперъ дѣяти? Стелить ся передъ нами три дороги. Перша — полѣпшити господарство, щобы и уроджаѣ и чистый зыскъ зъ землѣ поднести. Друга шукати поплативѣйшихъ заробѣкъ. Трета: выходити на поселене до краѣвъ, где ще суть або цѣлкомъ вольной землѣ або где моргъ доброи землѣ за колька або колькацацять ревьскихъ купити можна.

Большій уроджаѣ можна осягнути лише коштомъ большихъ накладѣвъ капіталу. Теперъ же, коли цѣны продуктѣвъ господарскихъ спадають, якъ разъ найгорша пора до заводженя пакладового (интенсивного) господарства.

Організація заробѣкъ — то поле больше надѣйне,

якъ двигнене господарства безъ капитала накладового. и все нашъ силы повинийсьмо звернути именно на се. Тутъ ся покаже, о скільки интелігенція здужае помогчи народови. Священники повиний (щобы не входити въ суперечь зъ интересами своєї громады, давати поля селянамъ на спѣлки, або выбравши собѣ що найлучшихъ робѣтниковъ пѣдвыснити значно плату за роботу. Самѣ бы не стратили; а могло бы то ся причинити хоть до маленького пѣдвысненія уровня платы въ сельѣ. Селяне повиний въ тыхъ справахъ розвинути спрыть и запобѣгливость принайменьше таку, якъ Мазуры. Отъ вони провѣдують всюду за работою, чи то при живвахъ, чи то при желѣзницяхъ, чи то при регуляціи рѣкъ, а на нашѣй рѣднѣй земли выдирають хлѣбъ нашимъ людемъ. И нашѣй люде повиний ся лучити въ такѣ спѣлки робѣтниковъ (артели), и купою провѣдувати за заробкомъ. Ту на своємъ грунтѣ не завалю бы такожь при публичныхъ работахъ упомнути ся, где належитъ о томъ, щобы работы не брали чужѣй, ино тѣ, що за ту землю податокъ платять. А якъ въ своємъ краю работы не знайде ся, тогды треба бы ся кинути дальше. Въ поблиькихъ мало залюдпныхъ краяхъ якъ въ Росіи полудневѣй, Румунія, Угорцинѣ, дальше въ Босніи платять добре пѣдчасъ живѣ, — тамъ могли бы ватаги нашихъ робѣтниковъ пѣдъ проводомъ атамана, знающого тамошній языкъ, красный крейцаръ заробити, котрый повинень бути ужитый на двигнене господарства. Тутъ отвирае ся влячне поле для дѣланя интелігенціи, провѣдувати за заробки, старати ся о правну опѣку робѣтниковъ идучихъ за границу а не полишати тои справы жидамъ, котры, якъ знаемо, посередничать въ достарчуваню нашего робѣтника до Румуніи. Свого часу ходили нашѣй народолубий студєнты на вандрѣвки межи народъ;

було зъ того много славы а мало реального пожитку. Кобы такъ зважило ся кѣлькохъ, безъ галасу, проводить першій робѣтничій ватаги за границу за заробѣтками и хоронити ихъ тамъ вѣдь вызыску, була бы то праца, якои народъ теперь потребує.

При нынѣшнѣмъ матеріальнѣмъ положеню селянъ есть парцеляція дѣбрь табулярныхъ можлива лише черезъ такъ званыхъ сельскихъ богачѣвъ, а долѣ властивои масы народа она не дотычить. Впрочемъ тѣ парцеляціи, котры господарѣ власными силами перевели, суть по бѣльшой части ладованемъ собѣ на барки бѣльшихъ тягарѣвъ, нѣжь они можуть знести. Не завадить знати, що Банкъ краевый есть уновномоченный удѣляти кредиту спѣлкамъ парцеляційнымъ, наколи переводять парцеляцію зъ увзглядненіемъ интересѣвъ народныхъ.

Реально можуть нынѣ вплинути на полѣпшене матеріального положеня а що за тымъ иде и взагалѣ долѣ народа :

- 1) Організація заробѣкѣвъ въ цѣли узысканя капиталу, потрібного до двигненя господарствъ селяньскихъ.
- 2) Розумна, розважна, повѣльна але стала еміграція надмѣру людности въ цѣляхъ поселеня або такъ звана колонізація.

Головнымъ предметомъ сеи книжечки есть именно справа колонізаціи.

Попередъ всего пригадую що пѣсля правъ пашои державы кождому вѣльно опустити границѣ державы и поселити ся гдѣинде на свѣтъ, о скѣлько не стоить тому на перешкодѣ обовязокъ службы войсковои. Всякій перепоны и перешкоды, хоть можуть бути часами спасительній навѣтъ для охочихъ до еміграціи, не выплывають зъ законѣвъ державныхъ.

Зѣ емігрующихъ голѣручь ледво оденъ на сто може

добити ся доброю долѣ, —- противно: емірація на поселене вимагає всегда капітаду на загосподароване, хоть бы тамъ въ новомъ краю дали спорый каваль найлучшого ґрунту за дармо. Зубами ґрунту не вкусишь. Точно цифры означити не можна, але все таки треба мати на мѣстци ще кілька сотокъ въ руцѣ.

Лишь не до Бразиліѣ.

Якъ бы менѣ хто сказавъ въ однімъ словѣ означити, чимъ єсть для нашихъ емігрантовъ Бразилія, вѣдповѣв-
бымъ: гробомъ. Нетѣлько гробомъ всякои надѣѣ на лѣпшу будучиѣсть, але таки дословно гробомъ. Я певный, що и всѣ, прослѣдивши и розваживши факты дословно, котри тутъ подаю, прійдуть до тогожь переконаня.

Якъ прійшло до того, що люде вѣдъ насъ прочули за Бразилію и що почала ся тамтуда емірація? Щобы то порозумѣти мусимо ся перенести до самои Бразиліи. То край, що лежить на другѣй сторонѣ кулѣ земскои. Якъ вже сказано тамъ въ Рѣздво лѣто, а въ нашій живва зима. Край то величезный, такъ завбольшки якъ цѣла Европа. Кліяють горячіи По большій части Бразилія заросла такими лѣсами, що хочачи ся продерти черезъ нихъ, треба крокъ за крокомъ пробивати собѣ топоромъ дорогу. Ґрунтъ мочароватый багнистый, въ томъ вѣчнѣмъ горячу парить ся болото и зѣ гниючихъ рештокъ звѣрчихъ и рослинныхъ взносять ся нездоровіи опары. Тамъ нѣколи не выгасає на низинахъ и на берегахъ моря страшна пошесть жовтои пропащици, котра рѣк-рѣчно пожирає безъ числа людей. Лише горы и высочины суть свободнѣйшии вѣдъ той хоробы На ґрунтахъ управляють мандьоку, каву, бавовну, а тѣлько

въ провинціи Парана и Санта Катаріна, котрі лежать больше на полудне, є троха холоднѣйше (все тамъ на выворѣтъ) отъ такъ якбы въ полудневой Италиі. Въ Паранѣ вже можна управляти нашій збѣжа, передовсѣмъ однако кукурузу. Пробують управы жита, але на жито еще видко за тепло, бо зерно марцѣ и выгладѣе якбы припалене.

Головно управляє Бразилія тростину цукрову, гаѣ корчѣвъ кавы и бавовну. Управа тыхъ рослинъ wymagaє черезъ цѣлый рѣкъ богато працѣ и заходу. До року 1888 куповали Бразилійцѣ въ Африцѣ невольниковъ-муриновъ. Тѣ невольники, подганыи бичами, катованіи и заковуваніи въ кайданы або й забиваніи на смерть за найменшій непослухъ або запущене ся въ роботѣ, обрабляли Бразилійцямъ плянтаціи кавы и бавовны. Якъ ясныи грѣмъ зъ неба упавъ на дѣдичѣвъ землѣ бразилійскои указъ цѣсаря бразилійского зъ дня 13-го мая 1888, въ силу которого невольничество въ Бразиліи зѣстало знесене. Въ той день узрѣло ся 800 тысячѣвъ муриновъ — въ Бразиліи вольными людьми. На першій вѣдголосъ свободы покинули свои закратованіи вязницѣ, котрі тѣлько звѣрского збыткованія ся надъ людьми видѣли, и утѣкли въ лѣсы. Зѣ першу взбороняли ся прійняти яку небудь платну роботу на плянтаціяхъ а въ жадець спосѣбъ не хотѣли вертати до давныхъ своихъ вязницѣ. Плянтаціи опустошѣли, позарастали бурянами а плянтаторы ледво часть якусь своихъ плянтаціи могли задержати въ управѣ, решта для браку рукъ робучихъ маривѣла. Лють найшла на Бразилійцѣвъ, въ злости скинули свого цѣсаря зѣ престола, але то имъ нѣчого не помогло. Потреба було за всяку цѣну старати ся о робѣтника на плянтаціи. Тогда, щобы звабити бѣдныхъ людей зѣ Европы до Бразиліи, правительство тамошне

розпустило платныхъ агентѣвъ по Европѣ, а въ послѣднихъ лѣтахъ наибѣльше середѣ Мазурѣвъ и Русинѣвъ, а заразомъ почало на свои кошта перевозити моремъ емигрантѣвъ дармо. Отжежь зъ одной стороны крайна нужда. вѣдбираюча спосбидьность здоровой розваги, зъ другой стороны подшептунаніи агентами дивогляднїи вѣсти про добра бразилійскїи и даремный перевѣзъ моремъ запалили огонь горячки емиграційнои. Есть надѣя, що той огонь потухне скоро, бо вже починають вертати назадъ до краю чернїи розбитки бразилійскїи, котрїи стратили тамъ послѣднїи крейцарь, стратили черезъ смерть родипу а гдекотрїи и здоровїе. Такихъ утѣкаючихъ зъ Бразилїи буде чимъ разъ бѣльше и они рознесуть правдивїи вѣсти про Бразилїю, котрїи вже народъ повѣрять. На берегахъ моря и въ портахъ бразилїйскихъ блукають тысячи Мазурѣвъ и Русинѣвъ хотячи ся дѣстати назадъ до краю але назадъ не хотять ихъ за дармо перевозити. Треба бы мати кѣлька сотъ злр. на поворотъ. Богато люда послѣднихъ силъ добуває. щобы заробити собѣ грѣшь на поворотъ до краю. За лѣтъ кѣлька тота хвиля емиграційна до Бразилїи поверне назадъ до краю, але въ десятеро слабша. Решта ся лишить въ бразилїйскѣмъ грѣбѣ.

Бразилїя спроваджувала людей на роботу до пляптаціи кавы и бавовны, а нашїи люде надѣяли ся свего грунту и ждали. щобы ихъ вѣдставлявано — на кольонїи, особливо до провинціи Парана и Санта Катарїна а такожъ Рїо Грандо де Суль, въ котрыхъ то провинціяхъ климатъ есть троха холоднѣйшїи и можна нашому чоловѣкови дыхати.

Видячи тоє правительство замкнуло тотї провинціи и не пускає тамтута людей на кольонїи, щобы ихъ змусити ити на роботу до плантаціи кавы и бавовны.

Яко предлогъ подали, що въ тихъ провинціяхъ поднесли нашій колоністы второкъ бунтъ, отжежь болыше людей зводси правительство не може тамъ поселяти. Ровночасно ограничило правительство бразилійске число вольныхъ білетовъ на 500 штукъ мѣсячно, и дало ихъ до роздѣлу Товариству подъ назвою святого Рачала. Цѣлю того Товариства а властиво вѣли галицкои того Товариства, около котрой заложена наибольше трудивъ ся панъ Генрикъ Вельovejскі, дѣдичъ зъ Покутя, а оубося графъ Потулицкі, есть: ограничити еміграцію и по можности опѣкувати ся емігрантами. Та опѣка полягае въ томъ, що выправляютъ емігрантовъ цѣлыми партіями наразъ зб Львова до Генуѣ, черезъ що люде не выдають болыше на ту подорожь якъ потрібно, по друге, що въ Генуѣ чи Удине, мѣсть надморскіи въ Италиі, зводки виходять кораблѣ до Бразиліи, упрошено одного польского законника, чтобы наглядать за емігрантами, бо власне тамъ найчастѣйше трафляе ся, що люде черезъ несвѣдомость або несумѣвность рожныхъ агентовъ тратятъ послѣдній перазъ грѣшь. Зъ останною партією емігрантовъ выѣхавъ такожъ оденъ польскій ксьондзъ дѣлити добру чи злу судьбу зъ емігрантами. На томъ властиво всяка опѣка кончить ся а на дальше отримують емігранты только раду, чтобы подъ жаднымъ условіемъ не дасть ся звабити на плянтаціи въ иншихъ провинціяхъ, лише до Стану Санъ Паульо на границѣ Параны, а то въ вѣдѣи цѣли, чтобы колісь, якъ ся правительство розмыслитъ и на ново отворить Парану для колонизаціи, могли ся тамтуда перенести до своихъ, уже давнѣйше тамъ осѣвшихъ. Въ портовѣи мѣсть Сантошь надъ моремъ, въ станѣ Санъ Паульо зновъ упрошено одного польского ксьондза, чтобы служивъ радю емігрантамъ, куда и до кого мають ся удавати

на роботу: але рѣчь ясна, що въ практицѣ добра воля ксьондза не на богато здасть ся и не буде вѣшь въ сироможности вѣдповѣсти заданю въ вдоволюющій способѣ, тымъ бѣльше, коли всѣ тѣ транспорты робѣтниківъ направду звернуть ся въ одепь пунктъ на границу Парани и вытворять тамъ конкуренцію о заробки. Впрочемъ ксьондзъ той ще и не доѣхавъ до Бразиліи и не знае тамошнихъ обставинъ зовсѣмъ.

Такъ отже стоимо передъ фактомъ, що люде идуць лишець для зарѣбковъ ажъ въ Бразилію, въ условія наибѣльше некористній, якѣ лише подумати собѣ можна. Годѣ придумати подвигу экономичного, въ котрѣмъ бы було менше здороваго змыслу якъ въ тѣмъ. По прибутю до портѣвъ бразилійскихъ опадае эмигрантѣвъ тѣма агентѣвъ, котрѣи тягнуть робѣтниківъ до рѣжныхъ плантаторѣвъ часами и звижь сто миль въ глубину краю. Робѣтниківъ законтрактовують звичайно на три лѣта, такъ що передъ уплывомъ того часу робѣтникъ не смѣе опустити своего пана. Панъ достарчае робѣтникови на рахунокъ его платы вѣктуалѣвъ и средствъ до житя, причѣмъ завше показуе ся, що робѣтникъ ривенъ панови; отжежь и по трохѣ лѣтахъ неразъ задя задовженя не буде мѣгъ своего пана опустити. Той стосупокъ службовый не далеко утѣкъ вѣдъ невѣльництва. Нашѣ люде занимають навѣтъ на мешкане тотѣ закратоващѣ казармы, въ котрыхъ давнѣйше мешкали невѣльники-мурины, и въ котрыхъ по кутахъ еще лежать огиднѣи кайданы.

Колѣи передъ кѣлькома лѣтами законтрактувавъ якийсь жидъ Гуцулѣвъ до работы до пана въ Румуніи, а панъ той дуфаючи, що Гуцулы за границею жадной справедливости не знайдуть, кривдивъ ихъ дуже, такъ они по чю покинули того пана и утѣкли черезъ границу на нашу сторону. Могли утечи, бо Румунія граничить

зъ нашимъ краємъ. Але що зробить Мазуръ чи Русинъ на плявтаціяхъ глибоко въ Бразиліи, коли его кривдить панъ, привыклий еще до невѣдликѣвъ? кому ся поскаржити? куда утѣкне? Справедливости въ урядахъ жадной не знайде, бо тамъ навѣтъ не ма стальныхъ урядникѣвъ якъ у насъ, а впрочѣмъ они завше потягнуть за тамошнимъ, за дѣдичомъ. Положене безъ виходу! Поти буде кунявъ и мучивъ ся, поки ся не змилуе надъ нимъ жовта фебра, котра тамъ нѣколи не угасае и не забере своєї жертви.

Доста ту бѣдний господарь знае горькои долѣ — але якъ хоче за житя дѣстати ся до пекла, то нехай ѣде до Бразиліи!

Грунту въ Бразиліи дармо не дають; давнѣйше, поки Парана не была замкшена, давали господарамъ по 20 гектарѣвъ лѣса не за дармо ино на сплату за 250 ринськихъ. Вѣдъ того довгу числять собѣ 9 процентъ. Рѣвночасно на конто осадника записують почвѣрною кридкою все, що вѣнъ зѣѣсть за часъ, якъ висяде на суху землю ажъ до першого збору. Зъ того нарастають великій сумы — такъ що нѣмъ той нашъ кольоніста мавъ першу миску кулешѣ зъ кукурузы, то вже бувъ такъ задовжений, що зъ довгѣвъ не выльзе.

А до того першого збору далеко — далеко! Урядники, котрѣ фасують грошѣ на удержане емігрантѣвъ, нѣмъ тотѣ осядуть на грунтѣ, тримають ихъ цѣлыми мѣсяцами, часами по пѣвъ року по колькасоть люда паразь въ баракахъ. Люде рвуть ся, а властиво рвали ся, до грунта, а тымъ урядникамъ анѣ въ голѣвъ ихъ пускати на грунтъ. За той цѣлый часъ довгъ емігрантѣвъ нарастае, бо каждый кусникъ записують на ихъ рахунокъ почвѣрною кридкою. Врештѣ,

вдставили ихъ до тыхъ колоній. То пуца, анѣ мѣста, анѣ села на кольканайцятъ миль въ около. Ино дикі Ботокуды нападають вѣдъ часу до часу на колоністовъ, мордуючи на смерть. Вѣдлярно емігрантови 20 гектаровъ глухого лѣса, а такого величъ, що сокирою годъ що вѣяти. Треба собѣ огнемъ помагати. Гѣркій то корчупокъ! Нашого лѣса зъ десять морговъ бы выкорчувавъ за той часъ нѣмъ тамъ одень. Врештѣ очистивъ собѣ господарь кавалокъ вѣльного поля, порыцькавъ мотикою и всадивъ троха зерна кукурузы. То перша надѣя; але нехай ся не тѣшитъ, бо якъ працюючи черезъ колька лѣтъ очиститъ собѣ пару морговъ подъ засѣвъ, якъ ся загосподаровувати зачне, зачнуть зъ него довги за грунтъ и за прожитокъ стягати. Але звѣдки тамъ крейцаря взяти? Заробити не заробить, бо нема кому. Сказано що тамъ пуца, нема мѣста бѣльного, ино хибѣ та Куритиба, бо черезъ ню весь народъ на колоніи переходивъ, тото одно мѣстечко тамъ вросло. Та и до той Куритибы вѣдъ новѣйшихъ колоній колькадесять миль. Цѣлый край вѣддѣлений вѣдъ моря пасмомъ гѣръ, порослыхъ непроходимыхъ лѣсомъ бразилійскимъ. Зъ колоній до берегу моря, где бы збѣже продати мѣна, провадитъ одна — єдина желѣзница, але на той желѣзницѣ оплаты за перевѣзъ товарѣвъ такі дорогі, що нѣхто нею збѣжа не возить. Гостинця або дороги возовой зовсімъ нема. А ту крейцаря треба не тѣлько на сплату довговъ, але до хаты и на господарство гдещо купити здалобы ся. Въ Паранѣ фабрики жадной нема, все треба зъ далека черезъ море спроваджувати. Кожда рѣчь оплачує на границѣ дуже гѣлко, а нѣмъ дойде на колоніи, то цѣна за кожду зъчь такъ наросте, що у насъ бы чотыры разы бѣльше за тоті грошѣ накупивъ. Отъ проста сокира, що у насъ

за 40—50 кр. купить, тамъ коштуе три тысячѣ вѣсьмъ сотѣ райсовѣ, що на нашій грошѣ вышаде близько чотыры злр. Плати кольонисто!

Нѣхто въ Паранѣ не видѣвъ, щобы ся галицкй кольонисты направду добре мали — и не зобачить; тѣлько въ давныхъ кольоніяхъ подѣ Куритибою, где блисше до свѣта, где безустанно переходять еще новй емигранты, тамъ гдеякй кольонисты доробили ся гдеякого маетку. Вѣбогатили ся тыми бѣдаками, котрй черезъ Куритибу переходять на кольоніи. Але, якъ не буде бѣльше дурныхъ, щобы вѣхали на кольоніи до Параны, то и тѣ кольонисты подѣ Куритибою скапцанѣють.

Були тамъ въ Паранѣ на кольоніи мудрѣйшй вѣдѣ Русинѣвъ и Мазурѣвъ; було 6.000 Нѣмцѣвъ, котрй пробували ся поселити въ лѣтахъ тысячѣ вѣсьмсотѣ сѣмдесятѣмъ третѣмъ, четвѣртѣмъ, але тотй скоро провѣдали, що варта цѣла Парана, и покинули єѣ. Пошли дальше до Аргентины, тамъ знайшли добрй землѣ, свѣтъ отвертый, и тамъ ся красно загосподарували.

Впрочѣмъ, еще разѣ кажу, теперѣ и до того добра не пускають, лише вѣдѣ разу тягнуть нашихъ на роботы до плянтацій.

На останку найсумнѣйша сторона вѣзды до Бразиліи: се втрата жита або здоровья. Вже въ дорозѣ моремъ вѣдѣ берега Италіи до берега Бразиліи, котра тревае три тыжднѣ, приходитъ ся гѣрко протерпѣти. Кровава то дорога. Хто не вѣхавъ на морю, дѣстае морской хоробы, котра обявляє ся сильными и надзвычайно прикрыми вонітами. Вѣдѣ того нѣхто не вѣльнйй. Тобы само про себе еще не велика бѣда була. Але выобразѣтъ собѣ колькасѣтъ люда, зѣпханыхъ якъ селѣцѣ въ бочцѣ до одной салѣ подѣ покладѣмъ, где

лѳжка вѳлькама поверхами одно надъ другимъ, а межи рядами ледво перейти можна, и вѳлькасотъ тыхъ западае на разъ на морску хоробу: выобразвъ собѳ дальше три тыжднѳ дороги нечувано горячою, божъ то ся предѳнь черезъ рѳвники пережджае; якій тамъ обрыдливый сморѳтъ въ тѳмъ хлѳвѳ людскѳмъ, яка страшна задуха, що за вѳдражающій брудъ. Середъ такого оточеня нѳхто не годенъ бути здоровый, всѳ жовкнуть, хорѳють, а слабшій и дѳги и гинуть.

Наконецъ привѳжджають емигранты до Рио Жанейро, головного мѳста (столицѳ) Бразиліи. Тутъ одалеки вѳдъ самого мѳста на однѳмъ островѳ побудованый готель для емигрантѳвъ, въ котрѳмъ ихъ перетримують ажъ до вѳдосланя на мѳсце призначеня. Той готель въ столицѳ — на очахъ цѳлого свѳта — отжежъ зъ емигрантами обходить ся добре и живлять ихъ несогбрше. Въ дальнѳмъ описѳ подаю вырѳчки зъ книжки очевидця Гемпля, котрый вразъ зъ Дромъ Семирадскимъ ѳздили до Бразиліи придивляти ся, що ся тамъ зъ емигрантами дѳе. Они задивляють ся на Парану, яко на „питый край Польшѳ“ и длятого не одно рожево имъ представляе ся: тымъ бѳльше цѳкавій факты, котри они свердили.

Отжежъ пише панъ Гемпель въ своихъ нотаткахъ подорожныхъ: „Коли въ роцѳ минувшѳмъ въ Цвѳтпи свѳжо прибувши емигранты почали умирати на жовту фебру въ нездоровѳмъ портѳ Рио Жанейро, перенесено ихъ на часъ заразы до Шнейро, въ горы, до мѳцевости майже зовсѳмъ здоровой“.

Въ тѳй „здоровѳй“ мѳцевости, якъ ся довѳдуемо вѳдъ п. Гемпля о вѳлькадетять вершѳвъ дальше: „Дѳти дробній вымерли тутъ майже всѳ, 100 зъ горою и то

въ протягу мѣсяца“. „Помимо вѣчно треваючої... — жовтої febbre, есть столица Рио Жанейро уважана яко мѣсце спасенія, и той, що ся тутъ зъ плянтацій кавы доставъ, уважае ся за спасеного... Много людей хоруге и умирае... Безустанно спотыкае ся по улицахъ Негрѣвъ, розносичихъ трумны на головахъ, омнібусы похороный, котрѣ, вѣдучи бѣгцемъ, вывозять умерлыхъ на цвинтаръ“. „Зо всѣхъ емігрантѣвъ, котрѣ зѣстали въ Рио Жанейро — больша часть вымере або вынесе ся где инде...“.

Дѣмъ для емігрантѣвъ въ иншѣмъ мѣстѣ Санъ Паульо и порядокъ въ нѣмъ уже не подобный цѣлкомъ до такогожь дому въ Рио Жанейро. „Всюда вже водѣ входу залѣтае нестерпимый сморѣдъ. Задуха, брудъ, обрыдливыи сопугъ пригадують подорожъ морску на корабли. Въ кутѣ одной салѣ кѣлька жѣнокъ емігрантѣвъ, котрыхъ чоловѣки лежать въ шпиталяхъ. Въ другой салѣ двѣ родины свѣжо прибувшѣ. Дедво два дни суть въ Бразиліи, а вже ся зле мають, не можуть ѣсти той ѣды, що имъ тутъ дають, того мяса сушеного, тыхъ рыбъ смердячихъ. Скаржать ся и суть въ розпуцѣ, зъ гроладою хорыхъ дѣточокъ, безъ гроша, въ чужѣмъ краю!“

Дѣмъ еміграційный въ Сантосъ: „Новно ту бруду, сморѣду, ше гѣрше якъ въ Санъ Паульо. Повсюдно скаржать ся на климать, котрый ту — въ тѣмъ гнѣздѣ жовтої febbre — есть убійчий. Емігранты проклинають Бразилію и тыхъ, „що еѣ возобили...“. Нашимъ госиодарямъ не може са въ головѣ помѣстити, коли въ костелѣ видать пса, або коли видать кого зъ папіросомъ — що тутъ есть звычайне; видко, нема ту Пана Бога, кажутъ“.

Дѣмы еміграційны въ самѣй Паранѣ въ Куритибѣ представляютъ ся о скѣлько можна еще гѣрше. „Всѣ

емігранты мѣстять ся на підлозѣ, а невѣсты показують намъ зъ плачемъ тонкій, зертій рогожѣ, на котрыхъ мусять спати въ брудѣ и робацтвѣ. Гдѣкотрѣ чекають тутъ вже 3—4 мѣсяцѣвъ на вызпаченїи кольонїѣ, дробныхъ дѣтей майже не видко межи ними. Найстрашнѣйшїи видѣ представляе однакъ третїи дѣмъ еміграційный, тутъ мѣстить ся 940 емігрантѣвъ: сплять оденъ надъ другимъ трома рядами цѣлкомъ якъ на кораблї! повѣтре страшне, хорїи лежать межи здоровыми, мати родить при умираючїмъ: то не выдумка, то фактъ! Шо день выносять звѣдси 4—5 трупѣвъ.

Кольонїи надъ рѣкою Ігуассу въ Паранѣ.
„Смертельность на кольонїяхъ есть досить значна. Вѣдъ марта до вересня, отжежъ черезъ пѣвъ року, умерло (лишень въ Рїо до Патосѣ) 30 осѣбѣ. Черезъ оденъ рѣкъ вымирае въ кольонїяхъ въ Паранѣ больше якъ десята часть емігрантѣвъ! Сяѣло сказати можна, що въ домахъ еміграційныхъ и тутъ на кольонїяхъ, вымирае до року 20—25% „. А шо буде дальше? Не треба жадной смѣлости до того, чтобы предвидѣти, шо тїи кольонїи змарнѣють не лише задля великой смертельности але такожъ зъ браку условїи економїчного розвитку.

Рїо Негро. Зъ опису цѣлого рѣду страшныхъ и до глубины сердца потрясаючихъ видѣвъ, якї довело ся бачити Гемпльови и его товаринамъ на кольонїяхъ въ околїцѣ мѣста Рїо Негро, подношу видѣ кольонїи Санъ Петро. „Черезъ вѣковѣчный, великий лѣсъ тягне ся прорубана преста лїнїя, досить вузка; дерева повѣдсувано о стѣлько, шо можна перейти яко тако по выдонтабїи трошечка стежцѣ. (Та лїнїя має представляти будущу дорогу, лѣсъ по обохъ сторонахъ грунта для кольонїстѣвъ). На право вѣдъ той дорѣжки стоять двѣ буды. То мешканїя кольонїстѣвъ. Передъ одною —

прикрытый якимсь старымъ лахомъ лежить въ тизѣ. непритомный зовсѣмъ молодой еще чоловікъ. Есть то Яворскій зъ Варшавы, робѣтникъ изъ фабрики Шперлинга. Молода жѣнка зъ малепькимъ сынкомъ на руцѣ, залята слезами, сидить надъ нимъ. Въ будѣ не мають нѣчого иншого якъ одробину чорного гороху. Зъ тои глушѣ лѣснои треба ити по живиѣсть 46 кильметроувъ (= 6 миль)!

Въ другѣй будѣ побѣчь баба зъ дочкою, обѣ хорѣ, доперва вертають до здоровья; кѣльканайцати лѣтний хлопака лежить пѣдъ будою зъ животомъ здутымъ якъ гора; жѣнки ледво можуть говорити, такъ суть ослабленѣи. Гдѣжъ чоловікъ, пытаемо. Чоловікъ вже пару дней тому пѣйшовъ „по живѣю до Ріо Негро и доселѣ его не ма“. Въ Ріо Негро надыбали Генпель и Семирадскій въ баракахъ 1952 люда емигрантоувъ, мореныхъ голодомъ, окраданыхъ черезъ урядникѣувъ, мученыхъ рѣжnymi горячками, тифомъ и умирающихъ якъ мухи. „Хотячи ся докладно переконати, кѣлько офѣръ похлонула ту вже бразилійска земля, кѣлько злочинствъ сповнили урядники. пѣшлисьмо на цвинтарѣ. Тутъ грабаръ, Нѣмецъ, показавъ намъ 134 могилъ нашихъ емигрантоувъ, свѣжо усыпанныхъ въ протягу кѣлькохъ мѣсяцѣувъ, коли ту зачали „колонізувати“ на цвинтари; бо „дѣйстви бѣльше ту трупѣувъ спочиває, нѣжъ въ цѣлѣй осаде примѣщено колоністоувъ.“ Хтожъ счислити, кѣлько ихъ вымерло, нѣмъ дойшли до Ріо Негро. або кѣлько ихъ вымере уже на колоніяхъ? Бо пѣся всего, що експедиція Семирадского дѣйстви видѣла, и що иншиѣ подорожники подають, на колоніяхъ такожъ мрутъ люде якъ мухи. Климать тамъ, видко, есть для нашихъ людей убійчий, хоть въ иепѣ-

шбмъ степени якъ на берегахъ моря або въ болотнистыхъ долинахъ рѣкъ.

Таке то пекло на колоніяхъ въ Паранъ; але нынѣ вже на колоніи, еще разъ повторимо, цѣлкомъ не пускають: лише высылають людей на роботу при плантаціяхъ кавы въ кліматъ еще горячіишій и нездоровіишій, въ условія безъ порбвнани гбршіи, якъ на колоніяхъ. — Ёдже чоловѣче до Бразиліи, бо тя дармо перевезуть кораблемъ!

Кудажъ ся кинути?

Передовсѣмъ кождый, що зважить ся на еміграцію зъ своего краю, мусить се добре знати, що той, що собѣ на рбдибй земли не умѣе рады дати, межи чужими людьми, въ ипшихъ зовсѣмъ обставинахъ жита, еще менше може надѣяти ся доброго поведженя. То правда, що есть на свѣтѣ краѣ, котріи ся знаходять въ безпорбвнана лучшихъ вбдѣ нашего обставинахъ, але щобы зъ того скорыстати, треба чоловѣка поворотного, цѣкавого, дуже пильного, зъ желѣзною волею, тай еще здадобы ся, щобы хоть троха звавъ языкъ того краю, до которого ѣде. Дурный а лѣнивый то ино въ рускихъ байкахъ добре выходитъ и якусь чудесну надѣ собою опѣку має, — а на широкомъ свѣтѣ, въ дѣйности, згине якъ руда мышъ, еще скорше, якъ у себе въ дома. Та еще и то скажу, що выкруты вбдѣ роботы и языкъ гладкій, котрыи у насъ по селахъ, хоть нужденно, але все таки прожити ся можпа, на широкомъ свѣтѣ апѣ троха не поплачуютъ. Тамъ апѣ одной години тымъ не проживешъ.

Що значить работа и якъ треба робити, щобы до-

робити ся, о тѣмъ богато знали бы сказати тѣ, що ѣздили до Америки (до Сполученыхъ Становъ) на роботу. Тамошній робѣтникъ живить ся мясомъ, товстыми сырами але и робить за колькохъ галицко-рускихъ робѣтниківъ. И нашій живлячи ся тамъ безъ порѣвнапя лучше выробили въ собѣ силу и охоту до работы, такъ, що по колькохъ тыждняхъ вже мало що не дорѣвнювали тамошнимъ робѣтникамъ. Прикладъ тысячѣвъ нашихъ „Американовъ“ довѣвъ заразомъ, що надзвычайно мала выдатность работы господаря у насъ походить зъ недостаточного вѣдживлюваня ся и зъ того, що дуже низька плата за роботу знеохочуе до неѣ. А потѣмъ люде привыкають до дни робучого, въ котрѣмъ есть три чверти спочинку а лише четвертина работы, — и дальше вже и на власнѣмъ поли самѣ себе такую работою ошукують. Здае имъ ся, що нѣгде на свѣтѣ и бути инакше не може.

Колижъ трафить ся работа поплатѣйша, якъ при будовѣ желѣзницъ, то нѣмъ нашій оглянуть ся, а похоплять ся, яка то мае бути работа, то вже заскочуть Мазуры и Италяне а нашій лише дивлять ся и дивуютъ. Отъ и теперь при будовѣ желѣзницъ Тернополь Острѣвъ-Галичь кто робить? Мазуры, Чехи, Италяне. словомъ всѣ, лише не нашій. Ставали тамъ декуда и нашій, отъ в. п. колькохъ зъ села Купчинець. Робили они цѣлый тыждень по своему подпиряючи рыскалями бороды и забавляючи ся безконечными розмовами. И що ся показало при тыждневѣмъ обрахунку? Ото чужій зробили только, що имъ за день выпало платѣвъ по риньскому и бѣльше, а нашій заробили по 14 кр. на дѣнь!! Розумѣе ся, що такихъ робѣтниківъ предприеиць анѣ видѣти не хотять, бо они мусять роботу выкѣнчити на означеный терминъ. А прецѣнь такій самѣ люде, що тутъ заробляють по 14 кр.,

якъ ихъ судьба кинула до Америки, где иншой платы нема, лише вѣдь штуки (на аккордъ, не вѣдь дня, лише вѣдь того, що ся зробить), заробили тамъ по повстрѣтѣ риньского денно. Отъ то такъ: якбысьте хотѣли чоловікѣ научити плавати на пытонькѣй водѣ, то не схоче порядно веслувати руками и ногами буде ся вамъ вымавлати, буде ся бавити, и не научилибысьте его плавати анѣ за рѣкъ: — але киште его на глубокую воду, где нема часу мудровати, ино треба вѣдь разу пороти руками и ногами воду, бо инакше смерть чекае, — о! то побачите, якъ вѣнь буде брати ся щиро до плавана. Галичина то та пытка вода а широкій свѣтъ, то глубѣнь, въ котрѣй або будешь пльвъ або згинешь! Нехай же ся не пускае на ту глубѣнь той, що плавати анѣ трошка не умѣе.

Страшный досвѣдъ зъ Бразилію, котрый до теперъ коштуе житя кѣлька тысячей людей а руины зъ кѣлькадесять тысячъ люда изъ Галичины, доучивъ о томъ, що не можна пускати ся на слѣпо, зъ завязаными очима хоть бы до пекла, кобы ино зъ дому. Треба мати докладнѣй вѣдомости о краю, до котрого выбераешь ся на еміграцію. — Особливожь тогды, коли хто выходитъ зъ краю, чтобы осѣсти на грунтѣ въ чужинѣ, той мусить знати, якій тамъ 1) клімать, 2) якій землѣ 3) обставини господарскѣй, цѣны головныхъ продуктовъ господарскихъ якъ збѣжь, худобы, масла, сыра и ин. якій комуникаціѣ, якій збытъ продуктовъ (продажѣ), тамошній способъ управы рѣлѣ. 4) якій стосунки кредитовѣй, 5) яка суспѣльность, яке правительство, чи розумне и справедливѣ и онукашьче и розбишацкѣ якъ въ Америцѣ (полудневѣй. Бразилія, Аргентина) и т. и.

А що кождый зъ тыхъ краѣвъ, до котрыхъ люде тягнутъ ся на колоніи, есть величезный, а гдекотры

зъ нихъ якъ Сполучені Станы, Канада, Сибирь такъ великій якъ всѣ европейскій державы разомъ, новышій обставины въ рѣжныхъ частяхъ рѣжній бувають, тожъ треба докладно знати где, въ якій околицѣ порадно бы було осѣсти. Въ поєвлястяхъ російскихъ въ Азїи, въ котрыхъ зо двѣ Европы бы ся помѣстило, есть кліматъ такъ рѣжній, що на полудни бавовну управляють, а на півночнѣмъ всходѣ земля сподомъ черезъ цѣлый рѣкъ замерзла а въ сѣчню духъ мерзне въ по-вѣтру.

Зъ краєвъ, котрій ся колонізують, можуть входити въ рахубу: 1) Аргентина, 2) Австралія, 3) Канада, 4) Кавказъ, 5) Полуднева Сибирь, 6) Сполучені Станы.

Аргентина. Та сама дорога до неї, що до Бразилїи, лишень еще трошка дальше. Кліматъ безъ порѣвнаня лучшій и вѣдповѣднѣйшій для нашихъ людей, якъ въ Паранѣ бразилійской. Пѣдъ горами Кордыєрами такій якъ на нашѣмъ пѣдгѣрѣ, на Пампасѣ близше моря атлантицкого такій якъ на Украинѣ. Землѣ такожъ безъ порѣвнаня лучшій якъ бразилійскій. наприкладъ землѣ на стѣнахъ аргентинскихъ въ нѣчѣмъ не гѣрній вѣдъ черноземлѣ украинской. Гандель збѣжемъ бѣльше оживлений, и починає ся уряджувати на ладъ пѣвнѣчно американскій. Аргентина уже теперъ вывозить близько 15 милїонѣвъ кѣрцѣвъ пшеницѣ рѣчно (1893 р.) а есть всяка надѣя, що зъ кождымъ рокомъ число тоє буде рости. Худобы за для дуже далекого вѣддаленя (мѣсяць ѣзды кораблемъ) не може зъ користею для себе вывозити до Европы, такожъ битіи штуки (мясо) замороженій, хоть пробовано везти до Европы, однакъ трудно, чтобы пѣдъ тымъ взглядомъ могла мѣряти ся коли Аргентина зъ краями безъ порѣвнаня близшими, якъ Канада, (по-

лучей Станы а колісь, якъ буде укнбчена желъзниця сибирска, зъ полудневою Сибирю.

За для того дуже великого вбдаленя вбдъ Европы цъна зббжа и хутобы на мъсци суть дуже низькй; а господаръ великихъ зыскбв зъ морга не мають. До того грошъ аргентинскй, якъ и бразилійскй, тецерь вь Европъ мало вартй, и мало що за велику суму тамошнихъ грошей дбстати можна. Правительство аргентинске, то значить урядники тамтейшй не богато утълки вбдъ бразилійскихъ.

Емигрувати до Аргентины бувъ часъ до року 1890, бо до того року правительство тамошне цопирало кольонизацйк и перевозило емигрантбв дармо або за знижену цъну. Але вбдъ того року кождй, щобы хотъввъ тамъ вхати, мусъввъ бы величезнй кошты такъ далекои подорожъ самъ понести. Кольонй нашихъ вь Аргентинъ не ма — о емиграцйи до Аргентины не може бути мовы.

Австралія. Значно дальша вбдъ насъ, якъ Бразилія и Аргентина зъ той причины кольонизацйа тамтуда звернути ся не може. Правительство тамошне анъ даремного перевозу анъ за зниженою цъною не подае. Цъны робтника высокй. Языкъ англійскй. Правительство англійске.

Канаду и Сполученй Станы обговоримо разомъ, бо дорога до нихъ однака и богато зъ собою вспбдною мають. Канада граничить на цвбдй широкости Америки пбвнбчнои, вбдъ океану Атлантицкого до океану Спокойного зъ Сполучеными Станами. Вь загалъ климатъ вь замешкалой части Канады зимвйшй, якъ вь Сполученыхъ Станахъ, хотъ деякй провинцйи Канады якъ Колумбйи и полудневе Онтарю мають далеко ла-

гòднѣйшій и пòдъ всякимъ взглядомъ лучшій климать якъ Станы Дакота, Міннесота, Монтана и иншія.

Насъ обходить наибòльше тотя рòжниця, що Сполучені Станы густѣйше замешкані и дармо землѣ тамъ нѣгде не дають, пòдчасъ коли Канада надзвычайно мало залюднена, саме теперь кòльонізує ся и одержує ся тамъ землю вòдъ правительства за дармо.

Нынѣсть Канада одинокимъ краємъ на свѣтѣ, въ котрòмъ дòстає кòльоніста землю и то въ значнòмъ просторѣ за дармо, и въ котрòмъ кòльонізація добре уладжена правильно и зъ пожиткомъ для осадникòвъ поступає.

Въ Сполученыхъ Станахъ, котрі намъ уже не новина, божъ тòлько люда вòдъ насъ в̀здило тамъ на заробки, можна въ деякихъ Станахъ дòстати землю еще дуже дешево, бо за кòлька або кòльканацять долларòвъ*) за акръ**). Тòлько що тамъ вже купую осѣдати не можна, але бòльше поодинокò. Въ такихъ условіяхъ може втримати ся лише такія, що знає добре по англійски, и самъ потрафить собѣ изъ всѣмъ дати раду, чи то зъ продажею продуктòвъ господарскихъ, чи зъ купномъ и спровадженемъ зварядòвъ господарскихъ або одежѣ и т. и. Въ Сполученыхъ Станахъ, въ котрыхъ образоване народне найвысше изъ цѣлого свѣта стоить, суть гдеякія особливости, дуже корыстныя. Попередъ всего нема пана, нема господаря, нема жида, такого якъ у насъ, есть лишь самі обывателѣ державы, котрі цѣнятъ ся пòсля выдатности ихъ працѣ, и пòсля маєтку добутого працею. Але тамъ изшь чòловѣкъ,

*) Долларъ около два и пòльє злр.

**) Акръ = 40 арòвъ. = тронка бòльше якъ двѣ третины жòрга.

яко самостоятельный предприемець чи господарь, мусѣвъ бы выдержати вспѣвзаводицтво (соперництво, конкуренцію) иншихъ народовъ, о много вѣдъ нашего сильнѣйшихъ, проворнѣйшихъ и способнѣйшихъ. Впрочемъ въ Станахъ кожда народность неслыхано скоро вынародовлюетъ ся.

Канада есть такъ велика, якъ цѣла Европа але только полуднева еѣ часть вздовжь границъ зъ Сполучеными Станами падае ся подъ управу збожа. Въ той полудневой части лежать слѣдующій провинціи: 1) Квебекъ, 2) Онтарио, котрѣ яко тако суть залюдненѣ, а дальше тѣи, въ котрыхъ даютъ вѣльній грунта т. е. 3) Манитоба, 4) Саскачеванъ, 5) Ассинібоа, 6) Альберта, 7) Колумбія, та уже надъ Оцеаномъ Спокойнымъ. Цѣльска Канада має о 1¹/₂ міліона меньше люда, якъ наша Галичина и то больше якъ три чверти той сумы мешкае въ Квебекъ и Онтарио.

Кожда провинція Канады має свою власну управу, а цѣла Канада належить до Англіи, однакожь власть Англіи надъ Канадою есть дуже маленька. Канада есть майже совсѣмъ самостоятна.

Якъ въ Сполученыхъ Станахъ, где одно мѣсто Чикаго больше на свои школы выдае, якъ наша цѣла Галичина, такъ и въ Канадѣ школы суть досконалы. Въ пвнѣочной Америцѣ взагалѣ школы суть того рода, що хто скѣнчить тамошну школу людову есть чоловікомъ образованымъ и може доступити хоть бы якого уряду.

Почты суть тамъ въ кождомъ селѣ; зъ найдалшого закутка Канады листъ писаный до Львова ишовъ 17 день.

Клімать въ рѣжныхъ частяхъ Канады рѣжный, въ провинціяхъ, въ котрыхъ даютъ вѣльній грунта, дуже подобный до нашего клімату, лишень по большой части

зимы бувають еще острѣйшій. То зимно вправдѣ не есть таке прикре якъ въ Европѣ; бо морозы тамъ всегда сухі, але термометеръ по бѣльшой части показуе низшу, мѣсяцами значно низшу, температуру якъ у насъ. То зимно власне встримувалъ до недавна (именно такъ довго, поки були вѣльній землѣ въ Станахъ) мякшій на морозъ народы вѣдъ колонизаціи Канады, тымъ бѣльше, що одна компанія торгуюча футрами (Hudson-Bay Company), до котрой той цѣльый куць свѣта належавъ, старала ся всякими способами и пересадными вѣстями вѣдстрану вати людей вѣдъ осѣданя тамъ, щобы ихъ футряный гешефтъ не попусувъ ся. Въ послѣднихъ лѣтахъ однакъ ожививъ ся дуже рухъ еміграційный, особливо изъ Сполученыхъ Станѣвъ идуть господарѣ, котрымъ на ихъ грунтахъ вже урочаѣ почали меншѣти. Для насъ того зимно якъ разъ може бути запорукою поводженя нашихъ колоній, бо мякшій на зимно народы отягають ся задля него, и тамъ нѣколи вѣдъ нихъ густо не буде. Италіянъ анѣ Французъ тамъ не поїде, Англікъ досыть неохотно, только Нѣмецъ, Шкотъ, Шведъ и Янкесъ зъ Сполученыхъ Станѣвъ зрушили ся теперь до Канады. Але такого твердого народа, котрому оденъ кожухъ а часто и одній чоботы на всю родину мусятъ выстарчити, що въ трѣскучій морозы перейде ся зъ розпятою на грудехъ сорочкою и нѣчо му ся не стане; такого тамъ нема анѣ одного. Морозу нашъ господаръ не боить ся, коли має подостаткомъ опалу своего власного, а може набити собѣ заяцѣвъ та лисѣвъ на футро для себе, кѣлько ему ся лише сподобае. Тамъ нѣхто не має особныхъ привілеѣвъ на польоване и рыболовство а звѣрина и рыба и лѣсъ належать до господарѣвъ.

На комуникаціи то есть дороги рѣжного рода кладуть тамъ дуже много гроша, якъ и въ Станахъ

Сполученыхъ. Желѣзні дороги суть всюда, где суть які осады, а то по просту для того, що тамъ напередъ будують желѣзницю, а потѣмъ доперва люде вздовжь неѣ оствдають. Суть одна слава желѣзниця вѣдъ океану до океану, котра ся твгне впрѣсть черезъ 5.767 миль англійскихъ, а вѣдъ неи рѣзходять ся вѣ право и вѣ лѣво зѣдпоги. Всѣхъ желѣзниць есть въ Канацѣ на 15 тысячей миль англійскихъ*) Канада має досконалі воєні комунікаціи и на удосконалене тыхъ комунікацій вложено дуже много коштѣвъ. Тымъ власне Сполученій Станы и Канада бѣють Европу, що своими комунікаціями скоро, акуратно и дуже дешево кидають свои продукты на европейскій торги. Тоті провинціи Канады, въ котрыхъ дають дармо землю колоністамъ, продукують при 200-тысячній людности 55 миліонѣвъ бушлѣвъ збѣжа рѣчно**). Промыслъ Канадійскій развивае ся дуже хорошо, и тутъ много люда, котрій не затрудненій зѣ якои небудь причины при рѣльництвѣ дуже высокій, якъ на нашій стосунки, знаходять заробки. Платня робтника пересѣчно еще высша якъ въ Станахъ Сполученыхъ. Самі тартаки достарчають рѣчно продуктѣвъ въ вартости 125 миліонѣвъ злр., мыны за 128 миліонѣвъ злр., фабрики сыра за 25 миліонѣвъ злр., фабрика обуви за 47 миліонѣвъ злр. а цѣлый рядъ иншихъ галузей промыслу такожь причиняе ся до богатства краю въ вѣдповѣдній степени. Вартѣсть продуктѣвъ промыслу Канадійского выписила въ р. 1891 оденъ миліардъ***) злр. Крѣмъ рѣльництва вѣдзначае ся Канада

*¹) Миль англійска троха менша якъ четверть нашой миль.

**²) Бушель = четвертка на 9 гарцѣвъ.

***³) Миліардъ = 1000 миліонѣвъ.

передовсѣмъ своими лѣсами, багатствомъ рыбъ и копаль-
ними. Самыхъ рыбъ выносятъ зъ Канады за 23 міліо-
новъ злр. рѣчно, не рахуючи вартости того, що спо-
живае ся на мѣсци.

Нарубокъ при господарствѣ бере крѣмъ удержаня
свыжъ 60 злр. мѣсячно, а пайнятый на жпива навѣтъ
до 100 злр. мѣсячно вразъ зъ удержанемъ. Розумѣе ся
треба умѣти робити по англійски, и говорити по ан-
глійски або бодай по нѣмецки, бо въ Канадѣ дуже бо-
гато кольоній нѣмецкихъ.

Якъ въ Сполученыхъ Станахъ такъ и въ Канадѣ
тутейша такъ звана интелігенція не здала ся на нѣчо,
бо тамъ въ кождой галузи мають своихъ далеко спо-
сѣбнѣйшихъ и лѣпше выобразованыхъ.

Интелігентный чоловікъ вѣдъ насъ, якбы тамъ при-
ѣхавъ, а не хоче зъ голоду згинути, мусить ся сейчасъ
брати до простой работы, и. пр. улицѣ замѣтати, ка-
мѣнѣ товчи, при чѣмъ простой господарь больше вѣдъ
него заробить, отжежъ пѣсля американскихъ понятій
больше „вартъ“ якъ такий интелігентъ. За то для лю-
дей робучихъ Канада а до недавна и Сполученій Стапы
дають перѣвно лучший условія житя якъ Европа.

Рѣльникъ въ Канадѣ одержуе вѣдъ пра-
вительства 160 акрѣвъ (= 113 моргѣвъ
землѣ) за дармо, платячи лишень за помѣръ
и за вписане 10 долларѣвъ с. с. около
25 злр.

Цѣлый край тамъ подѣлений на квадратной секціи
по 640 акрѣвъ, рѣльникъ зъ родиною або ино пооди-
нокій мужчина повысше 18 лѣтъ отримуе четвертку та-
кой секціи. Кожда секція мае свое число. При желѣз-
ницѣ на 4 милѣ зъ одного и другого боку, секціи

не паристо позначені належать до желѣзницѣ, и суть въ менше земешканыхъ сторонахъ продаваніи по 3 доллара за акръ па раты въ 10 лѣтахъ. Паристо значеніи належать до правительства и тѣи суть роздаваніи. Дальше вѣдъ желѣзницѣ все належить до правительства.

Патентъ на власиѣсть отриме осадникъ по трехъ лѣтахъ, коли выкаже ся, що тамъ дѣйстно оствѣ, принайменше по 6 мѣсяцѣвъ въ року сидѣвъ, збудувавъ собѣ яку таку хатишу, и зѣоравъ троха грунту.

Стати господаремъ на 113 моргахъ грунту, то выдасть ся не одному щастемъ, о якимъ анѣ снити бы не смѣвъ. Що се при розумнѣмъ зѣорганізованю емиграціи осягнути ся дасть, се жадному сумнѣвови не улягае. Однакъ есть цѣлый рядъ условій, котрі ограничуютъ можлиѣсть доступленя сего щастя для невеликого числа нашихъ людей. Передовстѣмъ далека дорога, котра въ сумѣ коштувати буде мало шо не 150 злр. вѣдъ особы. Правительство канадійске не дае на дорогу въ регулѣ жадной пѣдмоги и треба сѣ власнымъ коштомъ вѣдбувати. Дорога та тревае черезъ море тыждень, а желѣзницями въ Европѣ и въ Канадѣ зо пять день. Небували пускати ся самопасѣ не можуть либа цѣлыми купами пѣдъ проводомъ чоловѣка, свѣдомого способѣвъ подорожи и азыка хотьбы нѣмецкого.

Щобы можна ся утримати на наданѣмъ грунтѣ потреба мати еще и по приѣздѣ грошей бодай на стѣлько, щобы ся переживити до першого уроджаю щобы купити собѣ волю до плуга и знаряды господарскіи або бодай заплатити оствѣлову вже сувѣдови за зѣоране степу (преривѣ) Першіи колюоністы, котрі тамъ пѣйдуть мусѣть мати по приѣздѣ по кѣлькасотъ злр. на родину. Пѣзвѣдѣвшіи будуть могли ити и зѣ меншою далеко сумою.

стаючи у цавітійнихъ колоністахъ на работѣ, а по привыченю ся языка тамошного, такожъ и у иншихъ — по роцѣ зароблять собѣ стѣлько, що вже будуть могли самі на себе грунтъ взяти.

Впрочѣмъ въ першихъ часахъ всѣ по работахъ господарскихъ будуть заробляти чи въ лѣсахъ, чи въ копальняхъ, чи коло желѣзницъ для придбаня собѣ капіталу.

Неодному здавати ся буде, що маючи тутъ господарство вартости кѣлькасотъ до тысяча злр., господарь и въ Галичинѣ добре жиє и не потребує емігрувати. Порахуймо. Три а найбѣльше чотыри морги поля середной якости, хата зъ обійстямъ и урядженемъ господарскимъ представляє вартѣсть 1000 злр. и за такую суму збути ихъ можна, если єсть купецъ. Середне господарство єсть два разы бѣльше, а кѣлько оно чистого доходу приносить, тѣсьмо вырахували на початку сєн книжочки, на пѣдставѣ урядовыхъ датъ статистичныхъ. Тымъ одже, що кричать, що господарь маючи господарство вартости 1000 злр. уже добре собѣ жиє, можлибы лише пожелати такого добра!

Нато знову, щобы виправляти на колонізацію т. е. на осадництво на грунтъ людей, котрї прибувши на мѣсце не мають нѣчого, на то, кажу треба або людей несумѣвнихъ або глухихъ. Одробина застановленя выстарчила бы, щобы порозумѣти, що чоловікъ безъ жадныхъ средствъ, голъручъ, до господарства брати ся не може. Нынѣ яко усиправедливленє, що людей высилає ся до Бразилїи, подають, що людей безъ средствъ едежде высылати не можна. — але помаганє до самоубійства, (бо еміграція до Бразилїи не єсть чимъ иншимъ якъ самоубійствомъ) въ жадєнь спосѣбъ усиправедливити ся не дасть. Въ Бразилїи на капіталъ по-

требний до обнятя господарства не заробить, а лѣзти вѣдь разу въ довги за кушо ґрунту, за знаряды господарскій, за прожитокъ значить зъ горы зрубнувати ся. Кто не має нѣчого, той не може ся рушати зъ дому хиба на роботу замовлену.

Найлучшій часъ выѣжджати до Канады есть вчасною весною, бо тогда можна по занятю ґрунту посадити бараболю и кинути троха збѣжа въ зьоране поле. Пѣдъ лѣто може ѣхати лише той, що хоче пабняти ся на жива и заробити гроша на свое будуще господарство. Въ осени пѣдъ зиму не повиненъ ся нѣхто до Канады пускати, бо работы не легко знайде, и лише дурно на проживлене себе черезъ зиму буде выдавати грошѣ, може послѣднїй.

Вже вѣдомо, що въ такъ великомъ краю якъ Канада и климатъ и землѣ бувають дуже рѣжнїй. На що лѣпше, въ одній тѣлько провинціи Канады, въ Колюмбїи падеъ берегомъ моря майже безустанно падають дощѣ, а въ серединѣ того краю є околицѣ такї сухї, що треба ґрунта наводнювати хиба, бо инакше нѣчого бы зъ браку вовхкости робити не могли. И въ инихъ провинціяхъ Канады н. п. въ Ассївїбоя есть околицѣ, где такъ мало дощу падає, що управа збѣжа цѣлкомъ непевна, въ инихъ знова на щирѣмъ степу (прерїѣ) и глубокими студвями годѣ ся дѣбрати до воды; въ инихъ климатъ дуже острый, такъ що въ лѣтнихъ ночахъ трафляють ся приморозки, котрї шкѣдять збѣжу. Есть мѣстцями величезнїй просторы лѣсовѣ, то зновъ степы безмежнїй, а есть и край мѣшаный: лѣски перемѣшанїй зъ сѣножатыми и степомъ. Въ одныхъ околицяхъ саму лише пшепїцу, неразъ по кѣлька лѣтъ на одномъ и томъ сямомъ поли сѣють, въ инихъ больше хѣвомъ худобы ся занимають.

Однимъ словомъ можна зроби́ти щасте зъ певеликимъ ка́піталомъ а можна и знищити ся выбравши неодо́лѣну околицю.

Отжежь для того, щобы першимъ ко́льоніямъ рускимъ за́певвити пово́джене, выбирае́ ся сего́ лѣта на жива́ выправа руска до Канады, зложена зъ Дра Оле́скова, профессора господа́рства въ семинар. учит. у Льво́ва и двоихъ делегатовъ — се́лянъ, котри́ вду́ть яко́ водо́прудники господа́рствъ, маючихъ гадку пере́йти на ко́льоніи въ Канадѣ.

Цѣлею выправы е́сть простелити доро́гу першимъ нашимъ ко́льоністамъ, указа́ти имъ найта́нший спосо́бъ подорожованя, выбра́ти добру околицю, въ котро́й розво́й господа́рствъ ма́в бы за́певнену будучи́дсть, вы́зскати всѣ́ полекли́й, якій правите́льство чи желе́зницѣ́ даю́ть гдеско́ли тымъ еми́грантамъ, котри́ умѣ́ють ся о то поста́рати.

Для выправы а вла́стиво для прово́дника е́въ Канада не е́сть чужа. Що́ можна було́ до́вѣдати ся о ней чи то о земля́хъ, о розселе́нн прерій (степовъ), лѣсовъ и краю́ мѣ́шаного, чи о кли́матѣ́, чи о стосункахъ ро́льничихъ, промысловыхъ и торго́вельныхъ, о уря́дахъ и управѣ́ краю́, о усло́вїяхъ ко́льоніза́ціи, се все́ высту́діовано́ не то́лько зъ книжо́чекъ котри́ правите́льство для информа́ціи еми́грантовъ выдае́, але́ зъ статисти́чного рочника Канады и зъ мно́гихъ географі́чныхъ и еко́номі́чныхъ науковыхъ пра́ць о Канадѣ́ и зъ пере́писки зъ органами правите́льственными и самы́ми ко́льоністами́, осѣ́лыми въ Канадѣ́. Ходи́ть тепе́рь отже́жь о огля́нене́ власны́ми очима́, о выбо́рѣ околицы́ и бо́льше подро́бно́ высле́джене́ важнѣ́йшихъ то́чокъ, водо́носячихъ ся до та́мощного спосо́бу за́господа́рованя́, высоты́ потрѣ́бного

капіталу и въ загаль всего, що на жите кольоністы влѣяти може.

Делегаты селяне лишаютъ ся на сей рѣкъ въ Канадѣ и будутъ ся удержувати зъ заробѣткѣвъ, проводники выправы поверне пѣзною осеню. Делегаты будутъ мати спосбидьсть пѣзнати обставины заробковѣ и о всѣмъ дуже докладно своихъ крайнѣвъ, що ихъ выслали, повѣдомлять. Оба делегаты умѣють трошка по пѣмецки. Они будутъ заравомъ першими кольоністами. Доробивши ся гроша спровадять за рѣкъ свои родины вже на грунтѣ. Но поворотѣ проводника выправы появить ся справозданє зъ подорожи, въ котрѣмъ всѣ практичній пытаня, водносьчій ся до Канады, будутъ подрѣбно обговоренѣи.

Такъ буде въ спосбѣ практичній рослѣчата еміграція на кольоніи, котра не може перейти въ дике покиданє свого и гоненє въ свѣтъ за щастємъ, вже хотьбы для того, що кождый чоловікъ мусить на себе на дорогу выдати звыжь 120 злр.

Еміграція на кольоніи буде отжежь пєчисленна, але здорова и розумна. О ней на разѣ можуть думати лишєнь люде, котрѣ мають маєтку вартости около 1000 злр. або небогато менше. Но при тѣй еміграціи розвине ся до Канады еміграція часова на заробѣтки така, якъ була до недавна до Стапѣвъ Сполучєныхъ. Але та еміграція, котра буде зновъ жереломъ капіталѣвъ до подвиженя господарствъ въ пашѣмъ краю, може ся въ Канадѣ розвинути лишє опираючи ся о свои кольоніи. На першу роботу будутъ люде ити до своихъ кольоністѣвъ, божь тѣи на своихъ посѣлостяхъ 113 морговыхъ будутъ потребувати помочи рукъ людскихъ, котрыхъ въ Канадѣ бракъ, а работники, привчивши ся на кольоніяхъ одробину англійского языка, будутъ могли потѣмъ вже и незалежно вѣдѣ своихъ шукати работы

чи у колоністів інших народів, чи в копальнях угля, золота, чи в лісах чи в промислах.

Перші колоністи пойдуть з початком весни року 1896, — перед тим пехай лікто ся не рушає татуда, бо самопась безперечно зруйнують его найржівшій агенты або осле на сліпо в мѣсци, в котром на два роки або часами и на три разь збже ся родить, або не умючи жадного свѣтового языка не дстане работы.

Сибирь и Кавказь. Що фізичні условия (кліматъ, земля) полудневои Сибири надают ся подекуди цѣлкомъ добре до управы збжа, а навѣть овочѣвъ, се не улягає жадному сумнівови. Кавказъ же представляє що до красоти природы, лагдного и здорового клімату одну изъ лучшихъ сторінъ свѣта. Передъ кількома лѣтами задумавъ покійний о. Наумовичъ побудити колонізацію Кавказу нашими господарями, але его намѣры поздали на папери. Землю добру можна тамъ купити вѣдь 20 злр. за моргъ, по крайній мѣрѣ до недавна такъ було. Передовсѣмъ треба сказати, що правительство російске не спріє колонізації чужосторонними людьми а галичане в особенности симпатією на грунтѣ російскомъ зовсѣмъ не тѣшать ся. Хоть бы Росіи певно здало ся теперъ густѣйше залюднене на всходнихъ окраинахъ Сибири, в краю Над-амурскомъ и Уссурійскомъ, однакъ анѣ жадныхъ заохотъ анѣ організації чужосторонной, якъ то єсть в Канадѣ, було в Аргентинѣ и в Бразиліи, в Росіи не ма.

Обставины заробковій в Сибири дуже злі зъ причини конкуренції работы арештантівъ а надъ Амуромъ и Уссуріи Хиньцѣвъ. Зъ Хиньцями, котрі шильність в работѣ лучать зъ неслыхано малыми вымогами що до платы нѣякій народъ в свѣтѣ конкуренції не може

вытримати. Американські робітники одних тільки Хинцівъ боять ся, и въ такъ свободномъ краю, якъ Америка, уважають яко рѣчь конечну особій права, зверненій протисъ наплизови хиньскихъ робітниківъ. Въ повисше наведенихъ краяхъ всю роботу коло рлѣ и огородѣвъ сповняють Хинцѣ.

Безперечно, що Росія, яко цѣль еміграціи має се за собою, що нашъ селянинъ зѣ своимъ рѣднимъ языкомъ давъ бы собѣ раду, однакъ въ загалѣ еміграція татуда не выдає ся можливою апѣ особливою корыстною. Впрочемъ о економічныхъ выгодахъ на успѣхъ колонізації въ Росіи далобы ся сказати остаточне слово по выслѣдженю ихъ на мѣстци черезъ фаховаго знатока.

Безъ сумнѣву однакъ еміграція до Росіи напатыкалабы зъ высшой стороны на далеко болѣшій перепоны, якъ куда небудь инде.

Въ рускомъ товариствѣ педагогичномъ
у Львовѣ улица Академічна ч. 8.

можно достати при зближающихъ ся испытахъ въ
 школахъ народныхъ на преміи для учениковъ
 слѣдующій книжки :

Образковій виданя.

Звѣринець	10	кр.
Гостинець	10	"
Забавки	10	"
Менажерія	10	"
Робинзонъ	40	"
Квѣточка	20	"
Вънчокъ	20	"
Кобзарь Тараса Шевченка	20	"
Гете-Франко: Листъ Миквта	50	"
Міропъ: Пригоди Донъ Кихота	40	"

Виданя безъ образковъ.

Читанка ч. I, II, III, IV. оправній 20 кр. безъ оправы	10	"
Визанка желаній	10	"
Хемія Руское	40	"
Учитель на р. 1890, 1891, 1891, 1893 по	2	зр.
Дзвѣнокъ на р. 1890, 1891, 1892, 1893 по	4	зр.
Ів. Левицкій: Пошались; Рѣзвѣній сценки	10	кр.
Вол. Шухевичъ: Записки школяря	20	"
О. Ньжалковскій: Батько и яги, двоспѣвъ для дѣтей зъ форт.	20	"
Леонъда Глѣбова: Байки	5	"
В Чайченка: Олеси; Байки: Два оповѣданя по	5	"
" Дума про книжницю Кобзари	5	"
Дитяровой Чайки; Казка про емце та его сына; Писанка	5	"
М. Лисенко: Тече води зъ подъ явора, двоспѣвъ зъ фортеп.	20	"
Мала етнографічна Украины-Руси	20	"
Гордѣенко: Каргаенець и Римляня	20	"
Юлій Берне: Подорожъ довкола землѣ	60	"
Барановскій. Приписы до испитовъ	20	"
Молитвенникъ народный, въ полотно оправлений	20	"
Др Л. Кельнеръ Коротка исторія педагогич	60	"
Геретекеръ. Розбишаки на рѣцѣ Місііні	80	"

Всякі замовленія выслають ся скоро и точно.

